

bul 2002, s. 149 vd., 170, 190; A. S. Melikian-Chirvani, "Anatolian Candlesticks: The Eastern Element and the Konya School", RSO, LIII (1985), s. 225 vd.; İ. Gündoğ Kayaoğlu, "Günümüzde de Yaşamını Sürdüren Aydınlatma Araçları Kandiller", *Antik Dekor*, sy. 2, İstanbul 1989, s. 84, 85, 86, 87, 88, 89; SA, IV, 1862, 1863; Pakalın, III, 307, 308; Linda Komaroff, "Candlestick", *Etr.*, IV, 751-755.

NEBİ BOZKURT

ŞÂMÎ, Nizâmeddin

(نظام الدين الشامي)

(ö. 814/1411-12)

Timurlular döneminin önde gelen edip ve tarihçilerinden.

Hayatı hakkındaki bilgiler kendi eserinde, Hâfız-ı Ebrû'nun *Zeyl-i Zafernâme*'siyle Şerefeddin Yezdî'nin *Zafernâme* adlı eserinde bulunmaktadır. Tebriz yakınlarındaki Şenbigâzânî'de doğduğu için Şenbî, bazan da Şenb-i Gâzânî-i Tebrîzî nisbeleriyle anılır. Şâmî nisbesinin Şam'la ilgisi olmayıp Şenbî kelimesinin değişikliğe uğramış şeklidir. Celâyirli hânedanından Sultan Üveys ve Sultan Ahmed Celâyir'in hizmetinde bulundu. Timur, Sultan Ahmed Celâyir tarafından terkedilen Bağdat'a girince (20 Şevval 795 / 29 Ağustos 1393) Bağdat ahalisinden Timur'a itaat arzeden, dolayısıyla onun iltifatına mazhar olan ilk kişidir (*Zafernâme* [trc. Necati Lugal], s. 170). Nizâmeddin-i Şâmî'nin (Nizâm-ı Şâmî) Timur'la ikinci karşılaşması, yine kendi anlatımına göre (*a.g.e.*, s. 271-272) hac farızasını eda etmek için Hicaz'a giderken Halep'te kalenin karşısındaki bir mevkiden savaşı takip ederken durumu şüpheli görülerek -Hâfız-ı Ebrû'nun naklettiğine göre Timur lehine casusluk ithamıyla- Memlûkü idarecileri tarafından tutuklandığı ve Timur'un şehri ele geçirdiği tarihte (Safer 803 / Eylül-Ekim 1400) vuku buldu. Dolayısıyla şehrin işgaline tanık oldu. Emîr Celâlül-İslâm tarafından kendisine takdim edilen Nizâmeddin-i Şâmî'ye Timur ilgi gösterdi. Bu tarihten itibaren Semerkant'a dönüşüne kadar Timur'un yanından hiç ayrılmadı, seferleri sırasında kendisine refakat etti ve 1403'te Gürcüler'e ait Bertvisi Kalesi'nin muhasarasında hazır bulundu. Beylekân'daki imar faaliyetlerini ve kanalın açılışını da gördü. Timur Semerkant'a hareket ederken Şâmî'nin Tebriz'e dönmesine izin verdi. Şâmî bu tarihten sonra, Timur'un imparatorluğun batıdaki topraklarına vali tayin ettiği torunu Ömer Bahadır'ın hizmetine girdi ve 814'te (1411-12) vefat etti.

Nizâmeddin-i Şâmî'nin en önemli eseri *Zafernâme*'dir. Timur, herhalde Bağdat'taki ilk karşılaşmanın kendisinde bıraktığı olumlu intiba sebebiyle 804 (1401-1402) yılında Nizâmeddin-i Şâmî'ye, hânedanının tarihine dair eserlerin yetersiz olduğunu ve kendisini tatmin etmediğini söyleyerek herkesin anlayabileceği bir üslûpla fetihlerinin tarihini yazmasını istemiş (*a.g.e.*, s. 10-11), bunun üzerine Şâmî sade bir üslûpla eserini kaleme almıştır. Başka kaynaklardan yararlanarak kitabına Timur ve hânedanının tarihiyle başlamakla birlikte eserin 795 (1393) yılındaki Bağdat kuşatmasından Şevval 806 (Nisan 1404) tarihine kadar gelen kısmı, yazarın kendi müşahedelerine ve birinci elden kaynaklara dayanması bakımından orijinal bir kaynak sayıldığı gibi Şâhruh'un şehzadelik dönemi için de önemli bir eserdir. Müellifin 806'da (1404) tamamlayıp Timur'a takdim ettiği kitabın üzerinde "Zafernâme" adının bulunmadığı ve bu ismin torunu Ömer Bahadır'a sunulan ikinci nüshada yer aldığı belirtilir (*EI²* [İng.], IX, 283). Bu nüshada çok az değişiklik yapan Şâmî girişe bazı ilâvelerde bulunmuş ve eseri Ömer Bahadır'ın övgüsüne dair bir hâtımeyle bitirmiştir. *Zafernâme*'ye Hâfız-ı Ebrû tarafından bir zeyil yazılmıştır (*Zeyl-i Zafernâme-i Şâmî*, ed. Felix Tauer, Prague 1932; nşr. Behmen Kerîmî, Tahran 1328 hş.). Felix Tauer, *Zafernâme*'nin İstanbul, Paris ve Londra kütüphanelerindeki nüshalarıyla Hâfız-ı Ebrû'nun Şâmî'nin kitabından faydalanarak hazırladığı *Zübdetü't-tevârîh-i Baysunguri* adlı eserini karşılaştırıp tenkitli neşrini yapmıştır (*Zafarnâme, histoire des conquêtes de Tamerlan intitulée Zafarnâme par Nizâmuddin Şâmî avec des additions empruntées au Zubdatu-t-tawârihi Bâysunguri de Hafız-ı Abrû*, I-II, Beyrut 1937; Prague 1937-1956). Necati Lugal eseri aynı adla Türkçe'ye çevirmiştir (Ankara 1949, 1987). Hâfız-ı Ebrû ve Şerefeddin Yezdî gibi müellifler tarafından dönemin en seçkin edipleri arasında gösterilen Nizâmeddin-i Şâmî'nin iki eserinden daha bahsedilmektedir. Bunlardan biri *Riyâzü'l-mülûk fi riyâzâtı's-sülûk* olup Celâyirli Sultan Üveys'e sunulmuştur. Kitap, İbn Zafer'in *Sülvânü'l-muâfâ' fi 'udvânı'l-etbâ'* adlı eserinin bazı ilâve ve değişikliklerle Farsça'ya yapılmış tercümesidir. İkincisi *Bilevher ve Büzes'* tir. Nizâmeddin-i Şâmî, destanı mahiyette bir eser olan ve eskiden Arapça'dan Farsça'ya çevrilen bu kitabı özetleyip Celâyirli Sultan Ahmed'e takdim etmiştir (Safâ, *Edebiyyât*, IV, 477-478; Dihhudâ, XIII, 19953).

BİBLİYOGRAFYA :

Nizâmeddin Şâmî, *Zafernâme* (trc. Necati Lugal), Ankara 1987, s. 10-11, 170, 271-272; Şerefeddin, *Zafernâme* (Urumbayev), s. 919; Hândmîr, *Ĥabîbü's-siyer*, III, 547-548; *Keşfü'z-zunûn*, II, 998; Browne, *LHP*, III, 361-362; a.m.f., *Ez Sa'dî tâ Câmî* (trc. Ali Asgar Hikmet), Tahran 1339 hş., s. 493-494; Storey, *Persian Literature*, I/1, s. 278-279; Safâ, *Edebiyyât*, IV, 476-480; a.m.f., *Gençine-i Sühan*, Tahran 1362 hş., V, 152-160; Abbas el-Azzâvî, *et-Ta'rif bi'l-mü'errifîn fi 'ahdi'l-Mogül ve't-Türkmân*, Bağdat 1376/1957, s. 218; Ramazan Şeşen, *Müslümanlarda Tarih-Coğrafya Yazıcılığı*, İstanbul 1998, s. 244; F. Tauer, "Timurlular Devrinde Tarihçilik" (trc. Ahmet Ateş), *TTK Belleten*, XXIX/113 (1965), s. 50-52; A. K. S. Lambton, "Early Timurid Theories of State: Hâfız Abrû and Nizâm al-Din Şâmî", *BEO*, XXX (1978), s. 1-9; P. Jackson, "Şhâmî, Nizâm al-Din", *EI²* (İng.), IX, 283; Dihhudâ, *Lugatnâme* (Muñn), XIII, 19953.

GÜLAY ÖGÜN BEZER

ŞÂMÎ, Şemseddin

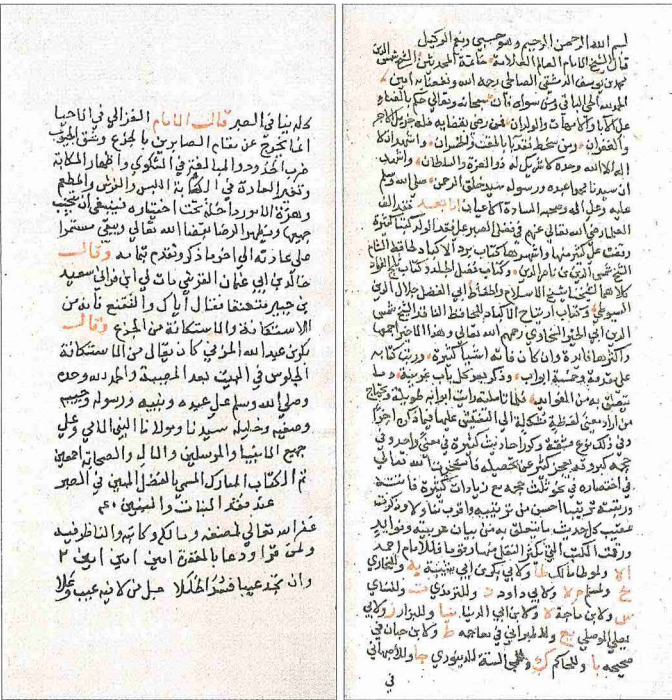
(شمس الدين الشامي)

Ebû Abdillâh Şemsüddin Muhammed b. Yûsuf b. Alî b. Yûsuf es-Sâlihî eş-Şâmî eş-Şâfî (ö. 942/1536)

Sübülü'l-hüdâ ve'r-reşâd adlı eseriyile tanınan âlim.

Dimaşk'ın Sâlihiye semtinde dünyaya geldi. Hayatına dair fazla bilgi yoktur. Mısır'a giderek Kahire'deki Berküküyye Medresesi'nde müderrislik yaptı. Eserlerindeki bilgilerden, kendisinden "şeyhimiz" diye söz ettiği Süyûtî başta olmak üzere Ahmed b. Muhammed el-Kastallânî, Şâhin b. Abdullah el-Halvetî, Şücâüddin Ömer b. Abdullah el-Halvetî, Muhammed eş-Şâmî gibi âlimlerle Mısır'ı ziyaret eden ulemâdan faydalandığı anlaşılmaktadır. Döneminin önemli âlimlerinden sayılan ve çok sayıda öğrenci yetiştiren Şemseddin eş-Şâmî 14 Şâban 942'de (7 Şubat 1536) Kahire'de vefat etti. Şâmî'nin ilim sahibi ve faziletli bir kişi olup zâhidâne bir hayatı benimsediği, teklif edilen görev ve ihсанları kabul etmediği, çevresinde bulunan herkese yardım etmeye çalıştığı belirtilmektedir. Hiç evlenmemiş ve tamamen ilimle meşgul olmuştur. Şâfî mezhebine mensup olan Şâmî'nin Ebû Hanîfe'nin menâkıbına dair kitap yazması dolayısıyla Hanefî olduğu ileri sürülmüşse de (*He-diyyetü'l-ârifin*, II, 236) bu doğru değildir.

Eserleri. 1. *Sübülü'l-hüdâ ve'r-reşâd fi sîreti ĥayri'l-'ibâd* (*es-Siretü's-Şâmiyye*). Hz. Peygamber'in siyer ve megâzisiyle ilgili en hacimli ve en kapsamlı eserlerden biri olup hadis, siyer, fıkıh, lugat, en-

Şemseddin eş-Şâmî'nin el-Fazlül-mübîn fi ş-şabri 'inde fakd'il-benâti ve'l-benîn adlı eserinden iki sayfa (Nuruosmaniye Ktp., nr. 4918/2, vr. 28^b, 87^a)

sâb ve tabakat kitaplarından oluşan 300'den fazla kaynaktan yararlanılarak kaleme alınmıştır. Resûl-i Ekrem'in gazve ve seriyyelerinden ahlâkına, hilye, şemâil ve hasâisinden mucizelerine, ailesi ve akrabalarından devlet başkanlığına, ibadet ve davranışlarından sahip olduğu çeşitli eşyaya kadar bütün hayatının anlatıldığı eser 100'den fazla ana başlık ve 1000 civarında alt başlıktan oluşmaktadır. Mevzû hadisleri eserine almadığını kaydeden, olayları anlatırken Kur'an âyetlerini ve esbâb-ı nüzûlü dikkate alan Şâmî her bölümün sonunda âyet, hadis ve şîirlerde yer alan garîb kelimeleri açıklar. Bazan tartışmalı ve birbiriyle çelişkili görünen rivayetleri uzlaştırmaya çalışır. Resûl-i Ekrem'in doğum tarihiyle ilgili ayrıntılı bilgi verir ve daha sonra düzenlenmeye başlanan mevlid törenlerinin geçmişte ve kendi zamanındaki durumuna temas eder. Buna göre Resûlullah'ın dünyaya gelmesinden dolayı sevinmek, onun doğum gününde fakirlere yardımda bulunmak, ona dair şîirler okumak, kısacası mevlid kutlamaları güzel bir gelenektir (Şâmî, I, 439-454). Mustafa Abdülvâhid ve arkadaşları tarafından neşredilen eser (I-XII, Kahire 1407-1417/1986-1997) Türkçe'ye çevrilmiştir (Peygamber Sallallahu Aleyhi Vesellem Külliyyatı, trc. Halil İbrahim Kaçar v.dğr., I-XIII, İstanbul 2003-2004). Nüreddin el-Halebi, *İnsânü'l-uyûn fi sîretü'l-emîni'l-me'mûn* adlı eserini Şâmî'nin kitabıyla İbn Seyyidün-nâs'ın *Uyûnü'l-eser*'ini ihtisar ederek

meydana getirmiştir. 2. *Ezvâcû'n-nebî*. Hz. Peygamber'in evlilik hayatı, hanımları ve çocuklarına dair olan eserin tamamına yakın kısmı *Sübülü'l-hüddâ*'nın "Hz. Peygamber'in Hanımları" (XII, 13-162) bölümünden oluşmaktadır. Sadece altıncı ve yedinci bölümlere bazı küçük ilâveler yapılmış, diğer bazı bölümlere de Resûl-i Ekrem'in hanımlarının faziletiyle ilgili rivayetler eklenmiştir (*Ezvâcû'n-nebî*, s. 188-192, 205, 211, 226-227) (nşr. Muhammed Nizâmeddin el-Füteyyih, Medine 1413/1992). 3. *Ukûdül-cümân fi menâkıbi Ebi Hanîfe en-Nu'mân*. Hanefî mezhebinin oluşum ve gelişimiyle birlikte Ebû Hanîfe'nin hayatını anlatan, görüşlerinin eleştirisini içeren ve yapılan eleştirilere cevap veren eserlerden biridir (nşr. Muhammed Molla el-Efgânî, Mekke 1398-1399). İbn Hacer el-Heytemî, *el-Hayrâtü'l-hisân fi menâkıbi'l-İmâmi'l-A'zam Ebi Hanîfe en-Nu'mân* adlı eserini bu kitaptan faydalanarak kaleme almıştır. 4. *el-Âyâtü'l-azîmetü'l-bâhire fi mi'râci seyyidi ehli'd-dünyâ ve'l-âhire* (Yûsuf el-İş, s. 36). 5. *el-Fazlül-mübîn fi ş-şabri 'inde fakd'il-benâti ve'l-benîn* (Nuruosmaniye Ktp., nr. 4918/2; Âtîf Efendi Ktp., nr. 594). 6. *el-İthâf bi'temyizi ma tebi'a fihî'l-Beyzâvî şâhibe'l-Keşşâf* (Süleymaniye Ktp., Yenicami, nr. 1182, vr. 7^b-10^b; Köprülü Ktp., nr. 7, vr. 1^a-6^a).

Şemseddin eş-Şâmî'nin diğer eserleri de şunlardır: *Matla'u'n-nûr fi fazli't-Tûr ve kam'u'l-mu'ted(mu'annid)i'l-kefûr*,

İthâfû'l-erib bi-hulâşati'l-e'ârîb, *İthâfû'r-râgibi'l-vâ'i fi tercemeti Ebî 'Amr el-Evzâ'i*, *Taifilü'l-istifâde fi beyânı kelimeteyi's-şehâde*, *el-Câmî'u'l-veczû'l-hâdim li-luğâti'l-Kur'âni'l-azîz*, *el-Cevâhirü'n-nefâ'is fi tahtîri Kitâbi'l-'Arâ'is*, *Ref'u'l-kadri ve mecmû'u'l-fütüvve fi şerhi's-şadri ve Hâtemi'n-nübüvve*, *Şerhu'l-Âcurümüyye fi'n-naḥv*, *'Aynü'l-işâbe fi ma'rifeti's-şahâbe*, *el-Fethü'r-raḥmânî fi şerhi ebyâti'l-Cürçânî*, *el-Fevâ'idü'l-mecmû'a fi'l-eḥâdîsi'l-mevzû'a*, *Keşfü'l-lebs fi reddi's-şems*, *Mürşidü's-sâlik ilâ Elfiyyeti İbn Mâlik*, *en-Nüket 'alâ Elfiyyeti İbn Mâlik*, *en-Nüketü'l-mühimmât fi'l-keḷâm 'ale'l-ebnâ'i ve'l-benîn ve'l-bendât*, *Vücübü fethi hemze inne ve kesrihâ ve cevâzû'l-emreyn* (eserleri için ayrıca bk. İbnü'l-İmâd, VIII, 251; *Ezvâcû'n-nebî*, neşredenin girişi, s. 11-13; Brockelmann, GAL, II, 392; *Suppl.*, II, 415-416).

BİBLİYOGRAFYA :

Şâmî, *Sübülü'l-hüddâ*, I, 1, 7-85, 439-454; II, 565-567; XII, 13-162; a.m.f., *Ezvâcû'n-nebî* (nşr. M. Nizâmeddin el-Füteyyih), Medine-Beyrut 1413/1992, s. 188-192, 205, 211, 226-227; ayrıca bk. neşredenin girişi, s. 11-13; *Keşfü'z-zunûn*, I, 193, 204; II, 977, 1155, 1260; İbnü'l-İmâd, *Şezerât*, VIII, 250-251; Brockelmann, GAL, II, 392; *Suppl.*, II, 415-416; Yûsuf el-İş, *Fihrisü maḥtûḫâti Dâri'l-kütübî'z-Zâhiriyye: Târîḫ ve mülḥakâtüh*, Dimaşk 1366/1947, s. 36; *Hediyyetü'l-ârifîn*, II, 236; Kehhâle, *Mu'cemü'l-mü'ellifîn*, XII, 131-132; Selâhaddin el-Müneccid, *Mu'cemü'l-mü'erriḫîne'd-Dimaşkiyyîn*, Beyrut 1398/1978, s. 287-288; Abdülhay el-Kettânî, *Fihrisü'l-feḫâris*, II, 1062-1064.

MUSTAFA SABRİ KÜÇÜKAŞCI

ŞÂMİL

(bk. ŞEYH ŞÂMİL).

eş-ŞÂMİL
(الشامل)

İmâmü'l-Haremeyn el-Cüveynî'nin (ö. 478/1085) kelâma dair eseri.

Tam adı *eş-Şâmil fi uşûli'd-dîn*'dir. Köprülü Kütüphanesi'ndeki nüshası Helmut Klopfer tarafından bulunup incelenmeden önce eser Ebû'l-Fazl Muhammed b. Ahmed et-Tayyibî'ye nisbet edilmektedir. Ancak Cüveynî'nin eserde kendi adını zikretmesi ve *el-İrşâd* adlı kitabında *eş-Şâmil*'e atıflar yapması eserin Cüveynî'ye ait olduğunu ortaya koymaktadır (*eş-Şâmil*, nşr. Klopfer, neşredenin girişi, s. 6-7). *el-İrşâd*'ın *eş-Şâmil*'in muhtasarı olduğu